

Güz
Dönemi

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

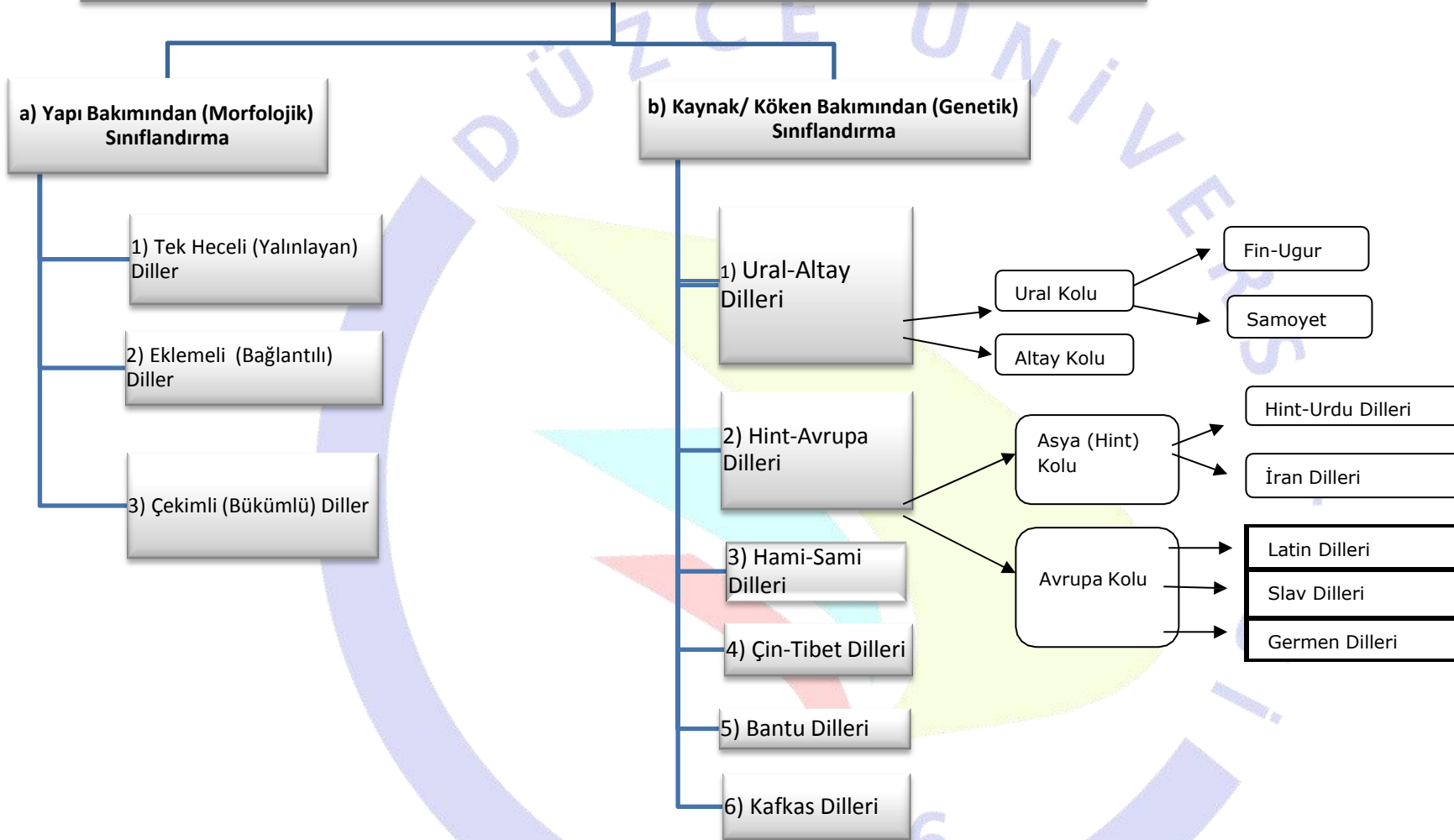
IV. HAFTA:

1. Yeryüzündeki Diller ve Dillerin Sınıflandırılması

1.1. *Türk Dilinin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri*

YERYÜZÜNDEKİ DİLLER ve DİLLERİN SINIFLANDIRILMASI

1. YERYÜZÜNDEKİ DİLLER ve DİLLERİN SINIFLANDIRILMASI¹

Bugün yeryüzündeki dillerin doğuşu hakkında kesin bilgiler olmadığı gibi, bu dillerin sayısı ile ilgili verilerde de ittifak yoktur. Yeryüzünde yaklaşık 4000 dilin konuşulduğu düşünülmektedir. Kimi araştırmacılar ise, bu sayıyı 2000 ile 6000 arasında değişen değerlerle ifade etmektedir. Bu diller bugün birbirlerinden ayrı ve müstakil bir durumda bulunmakla beraber aralarında gurup grup birtakım yakınlıklar vardır. Diller arasında mevcut olan bu yakınlıklar bazen ancak dilcilerin anlayabileceği şekilde kapalı, bazen de dilci olmayanların bile görebileceği derecede açıktır.²

Dilleri gruplar hâlinde ortaya koyma denemeleri 18. yüzyılın sonlarında başlar. Diller yapı, köken, coğrafya, tarih ölçütlerine göre çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Ancak bu tasnifler içinde en fazla kullanılanları *yapı* (biçim, morfoloji) ve *kökene* (akrabalık ilişkileri, genetik) dair olanlardır:

A) Yapı Bakımından (Morfolojik) Sınıflandırma

- ✓ İlk defa 19. yüzyılın başında A. Von Schleicher tarafından yapılmıştır.
- ✓ Dillerde kelime türetilirken veya çekimlenirken kullanılan yöntemlere göre belirlenmiştir.
- ✓ Sesler, seslerin özellikleri ve kelimelerin cümle içinde sıralanmaları gibi daha çok dil bilgisi bakımından dikkate alınan ölçütlerden ve bunlar arasındaki benzerliklerden yararlanılır.

Yeryüzündeki diller yapı bakımından üç grupta incelenir:

1) Tek Heceli (Yalınlayan) Diller

- ✓ Bu dillerde türetme ve çekim yoktur.
- ✓ Her kelime kök hâlinindedir.
- ✓ Ek sistemi bulunmaz.
- ✓ Kelimeler ek almadan cümle içindeki yerlerine ve yanında bulundukları kelimelere göre değişik anlamlar kazanır, çeşitli görevler üstlenirler. Ayrıca yazıda da gösterilebilen vurgu ve tonlamalarla kelimeler değişik anlamlara gelebilmektedir.
- ✓ Bu gruba giren diller: *Çince, Tibetçe, Vietnamca, Baskça ...*

Örnek:

(Çince) Wo mai juzi çi
Ben satın almak portakal yemek
(Yemek için portakal satın aldım.)

¹ Bu konu "SAĞOL, G. [ed.] vd.: *Türk Dili Kitabı*: 40-48. s." esas alınarak hazırlanmıştır.

² ERGİN, M.: *Türk Dil Bilgisi*: 6. s.

2) Eklemeli Diller³

- ✓ Eklemeli dillerde tek veya çok heceli kelime kökleri ve ekler vardır.
- ✓ Kelimelerden yeni kelimeler veya kelimelerin geçici halleri yapılırken köklere ekler eklenir.
- ✓ Ekleme sırasında kök değişikliğe uğramaz, sabit kalır. Köklerle ekler açık bir şekilde ayırt edilebilir.
- ✓ Ekler bazen başa bazen sona gelir. Buna göre diller ön ekli veya son ekli olabilirler.
- ✓ Bu gruba giren diller: Türkçe, Japonca, Korece, Macarca, Fince, Samoyetçe, Mançu-Tunguzca... Türkçe son ekli/sondan eklemeli bir dildir.

Örnek:

(Türkçe) ev + le-n-di-ler

3) Çekimli (Bükümlü) Diller

- ✓ Bu dillerde tek ve çok heceli kökler ile birtakım ekler vardır. Ek sayısı azdır.
- ✓ Kelime kökü genellikle içten bir kırılma, bükülme ile farklı şekillere girerek yeni anlamlar, görevler kazanır.
- ✓ Kelime türetilirken kökteki ünlü-ünsüzler değişebileceği gibi yeni sesler de eklenebilir. Değişen kök bazen tanınmayacak hâle gelir.
- ✓ Hint-Avrupa, Hami-Sami dilleri bu gruptadır.

Örnek:

Arapça bükümlü bir dildir. Bu dildeki kelimeler genellikle üç harfli köklerden belli kelime kalıplarına/kurallarına uyularak türetilir. “h-k-m” bir köktür, kelime türetilirken kullanılan aslî harflerdir. Bu kökten türetilen kelimeler ise şöyledir:

hük m (hüküm)	hâk im (hüküm veren)
mah kûm (hüküm verilen)	mah keme (hüküm verilen yer)
hük kâm (hâkimler)	hük kema (hâkimler, filozoflar)
ah kâm (hükümler)	muh keme (yargılama, hüküm verme)
tah akkûm (hükmetme, zorbalık)	hak imiyet (egemenlik)
mah kûmiyet (hükümlülük, hüküm giyilen süre)	hük ûmet (devlet yönetimi)
istih kâm (sağlamlık, kuvvet; kuvvetli siper)	hak em (karar verme yetkisi olan kişi)

B) Kaynak/ Köken Bakımından (Genetik) Sınıflandırma

Aralarında –sözlük ve dil bilgisi açısından- benzerlikler bulunan dillerin takip edilemeyen dönemlerde *ortak bir dilden* ayrıldığı düşüncesi “dil ailesi/ akraba diller”

³ ERGİN, M.: *Türk Dil Bilgisi*: 6. s.

kavramını ortaya çıkarmıştır. Özetle bir dil ailesi “bir ana dilden gelişme yolu ile ayrılmış bulunan dillerin teşkil ettiği topluluk” olarak tanımlanabilir.⁴

Yeryüzündeki başlıca dil aileleri şunlardır:

1) Ural-Altay Dilleri: Adını, Ural ve Altay sıradağlarından alan bu dil grubunun bir dil ailesi teşkil ettiği yönünde kesin yargılara varılamamıştır. Birçok eserde Ural ve Altay dillerinin dil ailesi olduğu dile getirilmişse de günümüzde bu iki kolun akrabalık özelliklerini tam olarak gösteremedikleri ve ayrı gruplar hâlinde ele alınmaları gerektiği düşünülmektedir. Ural-Altay dilleri Ural ve Altay olmak üzere iki kola ayrılırlar:

a. Ural Dilleri: Yaklaşık otuz dilden oluşan Ural dilleri, *Fin-Ugur* ve *Samoyet* olmak üzere iki kola ayrılır. *Fin Kolunda*, Ural Fincesi, Baltık Fincesi, Estçe, Votyakça gibi diller yer alır. *Ugur kolunda* Macarca, Ob Ugurcası gibi diller bulunur. *Samoyetçe* ise Kuzey Buz Denizi sahillerinde yaşamakta olan Samoyetlerin dilidir.

b. Altay Dilleri: Beş dilden oluşur: *Türkçe*, *Moğolca*, *Mançu-Tunguzca*, *Korece*, *Japonca*. Kimi araştırmacılar Japoncanın Altay dilleri ile bağlantısının henüz kesin olarak belirlenemediğini söylerler. Bu dillerin var olduğu sanılan bir Ana Altaycadan türediği düşünülmektedir. Ana Altay dil birliğinden sonra Türk-Moğol dil birliğinden söz edilir. Türkçe ve Moğolca diğer dillere göre daha sonraki dönemlerde ayrılmıştır. Altay dilleri arasında diğer dil ailelerinde görüldüğü kadar sağlam bir bağ yoktur. Bu diller arasındaki benzerliklerin daha çok yapıyla ilgili olduğu, bir dil ailesi oluşturacak ölçüde ortak temel kelime birliğinin bulunmadığı gibi görüşler ortaya konmuştur.

Türkçenin de içinde bulunduğu “Ural-Altay Dilleri”nin özellikleri -genel olarak- şöyle sıralanabilir:

- ✓ Ural ve Altay olarak iki kol oluşturan bu diller, diğer dil ailelerinde olduğu gibi aynı kökten gelmiş olmanın ortaya koyduğu akrabalık özelliklerini taşımazlar. Bu iki kol arasındaki benzerlikler daha çok yapıya dair benzerlikler olarak karşımıza çıkar.
- ✓ Ural-Altay dillerine ilk olarak dikkat çeken İsveçli subay J. Von Strahlenberg’dir. 19. yüzyılın ortalarında Finlandiyalı bilgin M.A. Castren Ural-Altay dillerini birbirinden ayırmadan sınıflandırmış ve Ural-Altay filolojisinin esas kurucusu olmuştur.
- ✓ Ural dilleri ile ilgili birçok veri toplanmış ve Fince, Macarca, Samoyetçe, Ugurca gibi dillerden oluşan Ural grubunun kendi içinde akrabalık gösterdikleri sonucuna varılmıştır.
- ✓ Altay dil ailesine giren dillerin bir köken akrabalığına mı yoksa bir arada yaşamının getirdiği sıkı kültür ilişkilerinden ve ödünclemelerden kaynaklanan bir kültür

⁴ ERGİN, M.: *Türk Dil Bilgisi*: 6. s.

akrabalığına mı bağlanabileceği hususu, bilim adamlarınca henüz kesin bir sonuca dayandırılmamıştır.

- ✓ Altay dilleri yaygın görüşe göre **Türkçe**, Moğolca, Mançu-Tunguzcayı, daha az kabul gören bir görüşe göre ise Korece ve Japonca'yı da içine alan dil grubunun genel adıdır. Korecenin Altay dilleri ile olan akrabalığına kesin gözüyle bakılmaktadır. Japoncanın akrabalığına ilişkin çalışmalar ise hâlen devam etmektedir.
- ✓ Bugün yapılan bütün sınıflandırmalar Altay dil ailesini kökeni itibarıyla *Ana Altayca* veya *Altay Dil Birliği* denilen ortak bir ana dile bağlanmış bulunmaktadır.
- ✓ Altay dillerinin ortak özellikleri şöyledir:
 1. Hepsi eklemeli dillerdir.
 2. Erillik-Dişillik yoktur. Fransızca, Rusça, Arapça vb. dillerde nesnelere erkeklik-dişilik yüklenmektedir. Mesela bu dillerin birçoğunda ay erkek, güneş dişidir; masanın sandalyenin vb. cinsiyeti vardır. Bu kelimeler cümlelerde zamirle ifade edileceği zaman cinsiyetlerine göre farklı çekimlenirler. Arapçada *hüve* (erkek "o"), *hüm* (erkek "onlar"); *hiye* (dişi "o"), *hünne* (dişi "onlar") zamir çekimleri vardır.
 3. Tanımlıklar (article, harf-i tarif) bulunmaz. İngilizcedeki a/an, the veya Arapçadaki el takısı gibi: el-bab, bab, the house, a house..
 4. Kelime çekiminde ve türetiminde son ekler kullanılır.
 5. Ünlü uyumları bulunur.
 6. Tamlamalarda tamlayan tamlanandan önce gelir.
 7. Çokluk bildiren sayılardan sonra gelen isimler çokluk eki almaz.
 8. Cümlelerin ögeleri *özne-nesne-yüklem* şeklinde sıralanır.
 9. Diller arasında aynı şekilden kaynaklandığı tespit edilen ortak ekler vardır.
 10. Hiçbirinde kelime başında l, r, n sesleri bulunmaz.
 11. Kelime türetilirken kökler sabit kalır, şekil değişikliğine uğramaz.

2) Hint-Avrupa Dilleri: Dünyanın en yaygın ve en kalabalık nüfuslu dil ailesidir.

Adından da anlaşılacağı üzere biri Avrupa'da diğeri Asya'da olmak üzere iki büyük kola ayrılır:

a. Asya Kolu:

Hint-Urdu Dilleri: Pakistan'da konuşulan Urdu dili; çeşitli bölgelerde konuşulan Bengali, Pencabi, Bihari gibi Hint dilleri ile ölü dillerden Sanskritçe, Hititçe bu gruba dâhildir.

İran Dilleri: İran'da konuşulan Farsça, Tacikistan'da konuşulan Tacikçe bu gruptadır.

! Ermenice: Kafkasya'da konuşulan Ermenice, Asya kolunda bulunur; ama herhangi bir gruba dâhil olmayan Hint-Avrupa dillerindendir.

b. Avrupa Kolu:

Latin Dilleri: Fransızca, İtalyanca, Portekizce, İspanyolca, Romence gibi dillerdir.

Slav Dilleri: Rusça, Beyaz Rusça, Ukraynaca *Doğu Slav grubunu*; Bulgarca, Sırpça, Hırvatça, Boşnakça, Makedonca, Slovence *Güney Slav grubunu*; Lehçe, Çekçe, Slovakça da *Batı Slav grubunu* temsil etmektedir.

Germen Dilleri: İngilizce, Almanca, Felemenkçe, İskandinav dilleri olarak bilinen İsveççe, Norveççe, Danca, İzlandaca...

! *Eski Keltçe, Yunanca ve Arnavutça* bağımsız Avrupa dilleri olarak kabul edilmektedir.

3) Hami-Sami Dilleri: Orta Doğu, Arap yarımadası ve Kuzey Afrika'ya yayılmış çeşitli topluluklar tarafından konuşulan dillerden oluşmuş bir dil ailesidir. *Hami-Sami* adı, Nuh peygamberin oğulları Ham ve Sam'a dayanır. Bu aileye mensup başlıca diller: *Eski Mısır dili, Arapça, İbranice, Habeşçe (Etiyopya), Libya-Berberi...*

4) Çin-Tibet Dilleri: Çince, Tibetçe, Malayca...

5) Bantu Dilleri: Afrika'nın orta ve güney bölgelerinde konuşulan diller bu gruptadır. *Nijer-Kongo dilleri, Sudan-Gine dilleri, Malgaşka (Madagaskar), Nil dilleri...*

6) Kafkas Dilleri: *Gürcüce, Lazca, Abhazca, Çerkezce, Çeçen-Lezgi dilleri vb.*

1.2. TÜRK DİLİNİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ

- ✓ Türkçe, Ural-Altay dillerinin *Altay koluna* mensup sondan eklemeli bir dildir. Bu dillerden Türkçeye en yakın olanı *Moğolcadır*. Moğolca ile Türkçe daha yakın bir zamanda birbirinden ayrılmıştır. Türkçenin bir lehçesi olan Çuvaşçanın her iki dil arasında bir bağlantı vazifesi görmesi de bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir.
- ✓ Türkçe, dünyanın *en eski dillerinden* biridir. Türkçenin dünyada var olduğu en eski dönemlerde doğuda Farsça, Çince, Hintçe (Sanskritçe), Arapça; batıda ise Latince ve Grekçeden başka dil yoktur. Türkçe dört başı mamur bir yazı dili iken Avrupa'nın pek çok dili oluşum çağında bile değildir. Bugün bilinen en eski yazılı metinlerimiz, 6-8. yüzyıllara ait Yenisey-Orhun Kitabeleridir. Fakat bu metinlerimizdeki işlenmiş, gelişmiş dilden hareketle ve diğer tarihî verilere dayanarak Türkçenin tarihinin en az 2500-3000 yıl gerilere götürülebileceği dil tarihçileri tarafından ifade edilmektedir. Uzun yıllar, Sümer ve Türk dillerinin ilişkisini inceleyen Prof. Dr. Osman Nedim Tuna, iki dil arasında 168 ortak kelimenin varlığını ortaya koydu. Bu tespitten hareketle Türkçenin Sümerce ile dil alış verişi yaptığı ve Türkçenin Sümerce ile akraba olmasa bile çağdaş olduğu kesinleşti. Böylece Türkçenin tarihinin de en az 5-6 bin yıl geriye gittiği ortaya çıktı. Prof. Dr. Osman Nedim Tuna, “Altay Dilleri Teorisi” ve “Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi ve Türk Dilinin Yaşı Meselesi” adlı araştırmalarına dayanarak Türkçenin yaşını “8500”

yıl olarak tespit etmektedir. Prof. Dr. Osman Nedim Tuna'ya göre, "Türkçe yaşayan dünya dilleri arasında en eski yazılı belgelere sahip dildir."⁵

- ✓ Türkçe, dünyada büyük *imparatorluk kurabilmiş birkaç dilden* birisidir. İlkel ve yetersiz dillerle büyük imparatorluklar oluşturulamaz. Türkçe bu itibarla dünyanın en önemli, en önde gelen dillerinden birisidir.
- ✓ Bugün dünyadaki dilleri, konuşan kişilerin sayısına ve yayılma alanlarına göre değerlendirdiğimizde Türkçe *dünyadaki ilk beş dilden* birisidir.⁶
- ✓ Türkçe, yapısındaki (gramerindeki) işleyiş düzenliliği ve ahenkliliği bakımından dünya dilleri içinde seçkin bir yere sahiptir. Türkçenin dil bilgisi kurallarının hemen hemen istisnası yoktur. Dünyanın birçok yaygın ve gelişmiş dilinde asıl kurallar kadar da istisna kurallar vardır. Türkçe, düzenli işleyişi ve ahenkliliği ile yabancı ilim adamlarının dikkatini çekmiştir. Türkçe üzerinde çalışan yabancı ilim adamları, bu konuda millî gururumuzu da okşayacak ifadeler kullanmışlardır. Bunlar içinde en ünlüsü Alman Max Müller (1813-1900), Türkçenin düzenliliğini şöyle dile getirmektedir:

Türkçe dil bilgisi kitabını okumak, bu dili öğrenmek niyetinde olmayanlar için bile zevktir. Dil bilgisi kurallarının belirtilmesindeki ustalık, isim ve fiil çekimindeki düzenlilik, dilin yapısındaki saydamlık, kolayca anlaşılabilme yeteneği, insan zekâsının dil aracılığı ile beliren üstün gücünü kavrayabilenlerde hayranlık uyandırır. (...) Dilin içyapısı, billur bir arı kovani yapısını seyrediyormuşuz gibi ortadadır. Türk dili, seçkin bir bilginler kurulunun uzun bir çalışması ile yapılmış sayılabilecek düzgünlüktedir.

Max Müller'den başka, 20. yüzyılda Türkçenin en geniş ve güvenilir dil bilgisi kitaplarından birini yazan Fransız Jean Deny (1879-1963) de Türkçe hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır:

Türkistan bozkırları ortasında kendi başına kalmış insan zekâsının, sadece kendi yaratılışından gelen içgüdülerle yarattığı bu dili, hiçbir bilginler kurulunun yaratması düşünülemez.

Yine, 1988'de Babil Dünya Dil Ödülü'nü kazanan Johan Vandavella da Türkçenin yapı işleyişini satranç oyununa benzetmiştir. Türk Dil bilginlerinden Prof. Dr. Muharrem Ergin de, Türkçenin yapısı için "Türk dili belki de dünyanın en matematik dilidir. Onun yapısını incelerken, kaidelerini gözden geçirirken, insan hep matematik ölçülerle karşılaşmış gibi olur." demektedir.⁷

⁵ Bkz.: <http://w3.balikesir.edu.tr/~iacar/btt.htm>

⁶Birçok kaynakta en çok konuşulan diller sırasıyla "Çince-İngilizce-İspanyolca-Hintçe-Türkçe-Arapça-Portekizce-Bengalce-Rusça-Japonca-Almanca-Fransızca..." olarak gösterilmektedir. *Ethnologue*'a göreyse mutlak konuşucu sayısı bakımından Türkçe dünyada en çok konuşulan 23. dildir. 1987 yılı için konuşucu sayısını 50.7 milyon veren *Ethnologue*, Türkçeyi 10- 99 milyon kişi arasında olan diller arasında göstermektedir. Türkçenin dünya dilleri arasındaki yerinin istatistikî bilgileri için bkz.: UZUN, N. E.: "Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri Üzerine", *AÜ DTCF Türkoloji Dergisi*: Ankara 2012, 19. S., 2. C., 115-134. s.

* Languages of World (kısaca Ethnologue), yeryüzünde konuşulan diller hakkında başta konuşulduğu bölgeler ve ülkeler olmak üzere konuşucu sayıları, dillerin ait oldukları dil grup ve aileleri ile diğer bazı ansiklopedik bilgileri görsel materyallerle sunan en geniş kaynaklardan biridir. İlk baskısı 1951 yılında yapılan yayının 19. baskısı çıkmıştır. Kaynağa şu internet adresinden ulaşılabilir: <http://www.ethnologue.com> .

⁷ Bkz.: <http://w3.balikesir.edu.tr/~iacar/btt.htm>

KAYNAKLAR

ERGİN, Muharrem: *Türk Dil Bilgisi*: İstanbul 2003, 407 s., Bayrak Basım Yayın Tanıtım.

SAĞOL, G. [ed.] vd.: *Türk Dili Kitabı*: İstanbul 2006, 317 s., Duyap.

UZUN, Nadir Engin: “Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri Üzerine”, *AÜ DTCF Türkoloji Dergisi*: Ankara 2012, 19. S., 2. C., 115-134. s.

E-KAYNAKLAR

<http://www.ethnologue.com> .

<http://w3.balikesir.edu.tr/~iacar/btt.htm>

